NAŠE ŘEČ

ROČNÍK XII. ČÍSLO 6.

FR. OBERPFALCER:

SLOVNÍ HŘÍČKY V ČESKÉ MLUVĚ LIDOVÉ.

Hra se slovy (franc. calembour) je ozdobou hovoru i literárních děl a přihlíží k ní jak estetické hodnocení, tak stilistické studium. U některých spisovatelů jsou tomuto předmětu věnovány již celé monografie (na př. u Shakespeara). Estetický účinek slovních hříček jest dán tím, že jsou zvláštním druhem vtipu. Podstatou vtipu jest, že spojuje věci zcela různé, zjednávaje mezi nimi neočekávané vztahy. Tak spojil gottinský matematik Kästner († 1880) Pythagorovu hekatombu Apollonovi po objevení slavné poučky a strach lidí nenadaných před vědeckými objevy tímto vtipem poněkud hubozrnným: »Pythagoras obětoval sto volů a od té doby mají všichni volové strach, když se objevuje nová pravda.« Čím jsou spojované věci dále od sebe a čím se jejich spojení jeví nenucenější, tím je vtip skvělejší.

Skryté podobnosti mezi věcmi zcela odchylnými ukazují již v t i p n á p ř i r o v n á n í. Takové čteme už v poznámce, kterou kolem r. 1300 napsala jeptiška v klášteře sv. Jiří na okraj lat. knihy chorální: *Aldík krásen jako anjelík, jenž u blátě sě válé.* V XVI. stol. říkali o nepříjemných povýšencích *urozený co třetí břevno pod lavicí,* a Blahoslav zapsal pořekadla: *všaks velmi strojný co jelito na ruby; jest u něho moudrosti (peněz) co na dlani vlasů, co v komáru sádla* atd. O hubeném jest slýchati na Chodsku *ty jako bys jed cvrčky* a na jihočes. Blatech *ten má lejtka jako ženatej brabec.* Z Čáslavska jsou zapsána o lidech nemotorných srovnání: *jseš jako olověný pták, když nejprudčeji sedí; práce ti přibývá jako krajíc v hrsti; práce ti jde jako psovi pastva.* Na Hořicku pyšný *se staví jako veš na stropě* a pochyb-

nosti se dává výraz: *je to pravda, jako že blecha kašle.* O podobné výrazy není v nářečích nikde nouze, ať zajdeme až do Kladska (na př. *tak byl smutnej jako boty pod jarmarou)* či třeba až na Slovensko (v Gemeru: *rozhadzuje sa ako grajciarové prasa na grošovom motúzku*). — Na této vtipné srovnávací pohotovosti se zakládají odvážné metafory, jako *neopiješ ho rohlíkem* (z Bydžovska), *je křtěn knedlovou vodou* (t. j. hloupý, z Litomyšlska), *utopila mlynáře* (t. j. udělala vodnaté knedlíky, z Pacovska), *bere míru na buchty* (t. j. zívá, z Kladska), *stříhali mu na kabát* (t. j. natloukli mu, ibid.), *vyhasil ho nepáleným popolom* (t. j. holí, ze Slovenska), *vyrobili mu živú kožu, dal mu piatku celou dlaňou* (ibid.), *vekslovat pětku* (t. j. dát facku, v argotu zločinců) a pod. Již staří Čechové přikládali rozpustilým dětem na zadek *kozího sena* (t. j. proutí).

Těchto několik ukázek z bohatého množství příkladů postačí, aby bylo viděti, jak se projevuje při nejrozmanitějších příležitostech lidová potřeba vtipného vyjadřování. Je nasnadě, že humor lidu hojně těží také z mnohovýznamnosti slov, t. zv. homonymie. Ve všech jazycích je mnoho slov stejně znících, ale významem se rozcházejících; na př. čes. *topiti* značí způsobovati, buď aby bylo teplo, nebo aby někdo tonul, čes. *rys* je šelma kočkovitá nebo výkres, něm. *Weide* je vrba nebo pastva, angl. *rajt* znamená ‚pravý' *(right),* ‚obřad' *(rite),* ‚psáti' *(write),* ‚dělník' *(wright).* Toho od věků využívají bystří lidé jako zdroje zábavy tak, že mluvčí náhle slovu podkládá jiný význam, než by se dalo normálně očekávati. Ludvík XVI. vyzval jednou vtipkáře, aby udělal vtip. »Donnez-moi un sujet!« (dejte mi námět), žádal vtipkář a král odpověděl: »Moi« (já). — »Mais, Sire, le roi n'est pas sujet« (ale, pane, král není poddaný), zněla odpověď, jež byla zároveň žádaným vtipným kalamburem, založeným na tom, že slovo *sujet* značí buď ‚námět' nebo ‚podřízený', ‚poddaný'. Angličan se žertem ptá, proč je výrobce per špatný člověk, a odpovídá: »He makes people steel pens and tells them they do write«. To značí, je-li psáno takto, ‚dělá lidem ocelová pera a říká jim, že píší', ale slovní hříčka klade na místo *steel* ‚ocel' slovo *steal* ‚krásti' a na místo *write* ‚psáti' slovo *right* ‚správně' a rozumí uvedenému souvětí takto: »Způsobuje, aby lidé kradli pera, a říká jim, že jednají správně.« Slovní hříčky jsou vždy tvrdými oříšky pro překladatele a často se vůbec nedají přeložiti. Novozákonní text »ty jsi Petr a na té skále vzdělám církev svou« (Mat. 16, 18) nejen zcela stírá hru slov v řec. originálu (řec. *petros* i *petra* značí ‚skála'), ale jest nadto i nesrozumitelný a bývá doplňován na »ty jsi Petr, t. j. skála . . .«

Hra s homonymií slov je velmi hojná i v našem jazyce. České pořekadlo ‚kdo se v noci toulá, často *buchty* dostává' nemíní moučné buchty, nýbrž bouchání do zad. Na Kladsku radí tomu, kdo chce přijít k *spasení,* aby se dal zakopat, kde pasou krávy. Slovák na útěchu ‚neplač!' odpovídá: »Veď já *nepláčem* (naráží na sloveso *plákať* prádlo ve vodě), iba mi slzy padajú.« V těžkých dobách světové války si Čech často ulevoval homonymními hříčkami. Drahotu bot odůvodňoval český švec r. 1915 slovy: »Inu, *na kůži dostáváme* ve Francii, *mazání* v Rusku, *floky* už mají jen v Americe.« Od března 1918 bylo v Německu dost mouky; ve Francii *jim dost namleli.* Rakousko byl stát, kde za války *všecko klapalo;* klapaly dřeváky na nohou. Válečných vdovců bylo více než vál. vdov; vdovám padli muži na bojištích, ale vál. vdovci byli ti, kterým doma *padla* žena. Válka stála 4 *koruny* (Vilémovu, Karlovu, carovu, Koburkovu) a asi 2 tucty jiných korunek (něm. knížat, černohor. Nikoly). Sem náleží i nápis *Vyhráváme!* na obrázcích, kde Vilém táhl vozík s flašinetem a František Josef točil klikou.

Ale slovní kalambury žádají nejednou ještě složitější duševní gymnastiky od posluchače, zakládajíce se na nezvyklém dělení slov. Na př. středověký studentský vtip praví: *studiosus sine studio sus est* (student bez studia je vepř). Ludvík XVIII. umíraje a vida, že mu lékaři nic nemohou pomoci, pravil: *Allons, finissons-en, Charles attend!* (nuže, ukončeme to, Karel X. čeká, n. *charlatans! šarlatáni!*). Schleiermachrova definice žárlivosti zní: *Die Eifersucht ist eine Leidenschaft, die mit Eifer sucht, was Leiden schafft* (žárlivost je vášeň, jež s horlivostí hledá, co způsobuje bol). Přední český komik říkává sám o svých produkcích, že se při nich z obecenstva ozývaly hlasy *nevole,* ale také *vole!* Když se první studentky na Minervě příliš chlubily svou učeností ve společnosti, vzniklo úsloví: *Ty holka z Minervy, mi nervi mý nervy!* Protějškem k franc. kalamburu o Napoleonovi III. po bitvě u Sedanu: *Il a perdu Sedan,* vl. *ses dents* (ztratil Sedan, vl. své zuby), může být čes. *Napoleon šel, sekal, mlátil, a přece nešel na pole on.* Na otázku, co bylo příčinou války, říkávali u nás na jejím počátku: *Krejcar,* t. j. *Grey, car.* Čeští vojáci volali prý v Karpatech: »Rakousko! Jak jsi mocné! Kde jsou tvoje vojel« a ozvěna jim odpovídala: *Ouzko! Moc ne! Ó, jé!* Kde byl za války císař Vilém, to místo se jmenovalo *Dortmund* (t. j. *dort Mund* tam huba), odkud odešel, to byl *Oxford* (t. j. *Ochs fort* vůl pryč). V okultistické literatuře se mnoho operuje pojmy *já* a *prajá.* I zkombinoval si vtipný čtenář větu: Mé prajá se dívalo do zrcadla

a vidělo tam . . . *pra-se*. Do stejné pojmové kategorie se hlásí napomenutí rozvaděných: *Nebuďte ve při!*

Hravost jazyková využívá také hlásek, aby dosáhla svého účinku, na př. franc. *poisson sans boisson est poison* (ryba bez nápoje je jed). Podobně v čes. příslovích ‚jako *kvapné ženění — dlouhé želení; starého pro radu — mladého pro vádu; není hospůdky, aby nebylo půtky* a pod. O líném pracovníku říkají na Čáslavsku *to není dělník, ale zelník* (‚zelník' je pečivo založené zelím). Z Hořicka známe: *někdo miluje dolky, někdo holky a někdo homolky*. Žadoní-li tam dítě *Já bych jed!*, odpovídá matka: *Sedni si na psa a jeď!* R. 1914 psal císař František Josef *Mým národům!*, r. 1917 prý *Mým marodům!**) — Žertovné změny hláskové jsou doloženy už ze starší doby: protest. kněží slovo ‚coelibát' posměšně překroutili v *kolíbat* (Winter, Život círk., z XVI. stol.); málo važte, co oni z kompaktát vymlouvají: neb k hanbě a k jich necti bóh ráčil dopustiti ty jich *konprdáty* (sat. z pol. XV. stol.) atd. Podobné změny jsou podnes v denní mluvě zcela obyčejné.

Tento jev těsně souvisí s etymologickými hříčkami. Sem řadíme na př. berlínské lidové označení nosičů (Packträger) jménem *Tragiker* nebo pojmenování zvláštního pravopisu knížete Otty Bismarcka *Ottographie*. V štokholmském rukopise Husově z r. 1398 je starý přípisek: *Ó, Viklef, Viklef, ne jednomu ty hlavu zvikleš*. Dávno již se říká o bláznu, že *je dlužen Blažkovi za čepici* nebo že *si koupil lán v Třešti*. Kdo je bit, dostal *na chrám Páně sv. Bouchala* (‚chrámem Páně' nazývali deisté lidské tělo), ale zlé ženy se posílají *do Buchlova, do Modřic, do Kyjova*. Hladového *upomíná pan Hladký*, patrony hostinských bryndalů jsou *Míchal* a *Jan Křtitel*. Více je ženichů *z Drážďan* nez *z Berouna* a svobodné děvče musí často *do Kojetína*. Všední den je na Boleslavsku *na svátek svatého Dělaje*. Usmrkaného se ptají v Kladsku *zač pak je ta svíčka na tom krámě?* a na Hořicku konstatují *u Nosků svítí*. Z rozedraných rukávů vykukují *Loketští páni*. Chlubivý chudák byl již našim předkům *pan Drbal z Nemanic* a Slováci ho jmenují *barón Hnida*. Kdo se rád posadí, *dělá sedla*: podobní umělci *dělají válce a stojánky*. Jejich nemoc je *lenora* a často dostanou *houbovou polévku* (na Slovensku *jazykovej polievky s rezanci*) a pak *sbírají krabice* nebo *natahují moldánky*. Hluboká moudrost lidová je utajena v pořekadlech: *lepší proso*

*) Hojně jsou rozšířeny hláskové hříčky ve formě fiktivních rozmluv s hluchými lidmi, na př.: *Vítám tě, bratře! — »I vybírám vrabce«* (odpovídá hluchý). *— Já ti dávám pozdravení. — »Nejsou ještě vopejřený.« — Ty seš, bratře, jako bulík. — »Teď mně právě starej ulít.«*

než ber; lepší Tomáš než Adam (lépe míti než dáti); *jaká příze, takové plátno* (plat). Své obydlí ve stozích a kopách sena jmenuje zločinec *hotel de kopka* a o žhářství říká *poslat do Hořic;* když utekl, *byl za chvilku palisandr.* Když rakouské vojsko prohrálo, pravil jeden občan: »Tak, teď je císař pán *v Prčicích*« a žalovali prý ho pro šíření klamných zpráv o pobytu Jeho Veličenstva. »Kde je nejvíce aktivních důstojníků?«, ptávali se za války v Praze. — Na Příkopech. — »Proč se ti důstojníci jmenují *aktivní?*« — Protože *dělají akty* (t. j. v kancelářích).

Lidový vtip uvádí mnohdy ve vztah nejen výrazy synonymní (na př. *zdaleka se nezdá, zblízka není; není hůř, jako když je zle;* silný chlapáci byli, *jeden větší trhan než druhej práč),* nýbrž i slova významu protikladného (t. zv. polární výrazy). České přísloví praví, že *těžké stříbro dělá lehkou mysl,* a na Slovensku říkají: *mlynár, keď má vodu, pije víno; keď nemá vody, pije vodu.* V Bošácké dolině *chto sa sce bláznit* (t. j. podnikat nebezpečné věci), *musí rozum mať.* Když se na Bydžovsku ptají, komu to zvoní umíráčkem, bývá slýchati odpověď: *Teplý umřel a Studenému zvoní.* Někdy bývá položeno polární slovo přímo místo výrazu vlastního; *dej mně svatej rámus* (t. j. pokoj), říkají na Kladsku, a kdo by neznal úsloví *to jsem mu to vytmavil* (t. j. vysvětlil)? — Z jiných jazyků zde připomeneme aspoň slova Friedricha Velikého o vyslanci, který neobratně provedl diplomatický úkol: *Er ist wohl ein Gesandter, aber kein Geschickter* (hra synonym *gesandt* a *geschickt* a dvojího významu slova *geschickt:* ‚vyslaný' a ‚obratný'). Antitheticky využil německý vtip také označení vysokoškolských profesorů za »řádné« a »mimořádné«: Řádní profesoři jsou ti, kteří nevědí nic mimořádného (= česky neobyčejného, zvláštního), mimořádní pak ti, kteří neznají nic řádného.

Je známo, jak žertovných účinků dosahuje Shakespeare tím, že převádí lidová přísloví v komickou stránku.*) Tak činí odedávna také čeští šprýmaři: přísloví, jehož první věta zní »kdo jinému jámu kope«, doplňují slovy *dá si od ní zaplatit* nebo *je nádeník* a pod. Odtud pocházejí nově zredigovaná »přísloví«: *kolik hlav, tolik klobouků; boj se boha, styď se lidí, namlať tomu, kdo tě šidí; modli se a pracuj, vem koště a tancuj; šaty dělají člověka, hadry vši* atd. Biblické blahoslavenství, jež velebí lidi pokorně prosící o duchovnost (Mat. 5, 3), vykládá se

*) O tom jedná Leopold Wurth, Das Wortspiel bei Shakspere. Vídeň a Lipsko 1895, str. 86—90, 200—203. Shakespeare výslovně říká o příslovích: *a sentence is but a cheveril glove to a god wit* (Twelfth III, 1) a jinde: *how quickly the wrong side may be turned outward!* (Romeo III, 1).

blasfemicky: *blahoslavení chudí duchem, neboť oni volové slouti budou.* Stejný osud postihuje i jiná ú s l o v í, jež bývají rozličným způsobem doplňována. Na př. *prohledal celý svět a ještě pár vesnic;* poslouchej, Tondo, *kdybys ode mne něco chtěl, řekni si jinýmu;* je hodný, *po pohodném hned na kraji,* nebo *že by se ani do pytle nevešel.* Na jihočes. Blatech říkají *hodnej, za vůz, aby hnuj nepadal,* a chválu svých dětí zmiňují slovy: *poslouchá, ale za dveřma.* Chodské je *přes tebe není — co přes tebe nedám,* a na chválu *ten má za hušma* odpovídají: *Dy se mu tám slezou.* Čerstvost se lidově vyjadřuje *je jako čamrda,* ale dodavek *přišitá* obrací chválu v opak. Zvláště je oblíbena forma těchto hříček »je takový a takový, ale . . .«, na př.: *ten je povedenej, ale po mezi; je honěnej, ale policajty; je dobrej, ale do buřtů* (nebo *ke knedlíku se zelím); je taženej, ale kanálem* atd. Takového způsobu vyjadřování jsou plny rozličné slangy, především mluva studentů. Ale je dobře znám po celém našem jazykovém území; na př. sloven. *to je starý človek, ten pomätá, čo pršalo a prestalo.*

Jak viděti z uvedených příkladů, vychází mluvčí zpravidla ze smyslu pronesené věty nebo z významu slova a vtipně je d á l e r o z v á d í, pohrávaje si nejčastěji s homonymií slov. Tak i při rozmanitých zvoláních, jako *je to život — bez rukávů!* K tomu se těsně druží případy, kdy rozvádíme výraz, jehož jsme užili místo slova nějak tabuovaného, t. j. náboženskou úctou nebo společenským ostychem zakázaného. Kdo nechce brát boží jméno nadarmo, řekne *děj se vůle Matějova* a dodává *však je Matěj taky náš;* jiný řekne *můj ty Tondo — kolenatej!,* jiný *můj ty smutku a zármutku!* a pod. Místo klení je slyšeti mezi lidmi v Orlických horách *sekera mlejnská — za trám seká,* jinde *sak na ryby — pytel na raky* nebo i *prach na silnici, bláto v kolaji* (na Pardubicku). Údiv vyjadřují Hořičtí slovy *hrom ti dej pac!,* na Litomyšlsku *skácená branou, postau se!* Eufemistická obměna triviální negace *houby* se objevuje v rozšířené formě *houby s octem!* nebo i *houby s octem na kyselo!* Podobně se zmocňuje lidový humor i jiných úsloví; na př. místo »kam jdeš?« se řekne *kam se vineš?* a pokračuje se v obraze vyjádřeném posledním slovem v dodavku *amoletko!;* místo »odejdi!« říká naše zlatá mládež *odprejskni, emaile!* nebo *uleť, papíre!* a pod.*)

Ve všech jazycích lze pozorovati velkou zálibu v r ý m u, již si vysvětlíme úsilím, vyjadřovati podobné představy podobnými hláskami. Na př. angl. *boys have toys* (chlapci mají hračky), franc. *il n'a ni feu ni lieu* (nemá ničehož nic), něm. *mit Lug und*

*) Viz NŘ. 5(1921), 186 a 8(1924), 59 n.

Trug (podvodně), *in Saus und Braus* (jásavě) atd. Abychom udrželi spojení s předchozím odstavcem, uvedeme z českých příkladů rýmové obliby nejprve ty, v nichž jsou připojena slova bez významu, jen pro rým. Kdo by zde nevzpomněl úsloví *tě pic, Lobkovic!* nebo *inu, synu!* nebo *en ó no, telecí koleno!*, jež tak připomínají argotické výrazy franc. *ça colle, Anatole!* nebo *tu parles, Charles!* nebo *un peu, mon neveu?* Ale rým se často vyskytá již v starších ukázkách české mluvy lidové. Tak je k Nové radě připsáno *a této řeči konec, jako bez vlasóv bývá holec;* z XV. stol. už je doloženo pořekadlo *hrách, slanina a kroupy, to slušť na sedláky a troupy;* slovní hříčky jsou v rýmech milostného popěvku z XV. stol. *kdo miluje nevěda, raději miluj nedvěda, a kdo miluje v naději, bývaj doma radějie.* Na staročeské zakončení Nové rady upomíná konec povídky klad.: tak leze, leze, až vylez nahoru, *a koš vody vytek, a já sem utek* a sem tadyk. Na Litomyšlsku mluví o špatné přadleně v těchto rýmech: *někde vlas, někde klas, někde jako psí vocas.* Z Pardubicka je zapsáno: *kdo mě má rád, já jeho víc, kdo mě málo, já jeho nic.* Veliké množství příkladů rýmování bychom mohli uvésti z žertovných rozhovorů, jako *dej mně! — Počkej, až v zejmně; dej mi! — Dejmy jsou v komíně, až poletí, chyť si je!; co máme k obědu? — Hrneček od medu. — Cože? — Vidličky, nože.* V Brdech odpovídají na otázku, co bude k obědu: *Topůrko ostrouhané, šindel polejvaný, čtvero na patero, koště na kyselo, na devět mis, na čtyři málo a na pět nic. Přijďte k nám, to vám povídám.* V sev.-vých. Čechách je slýchati: *kdo jí hodně knedlíky, bude hodně veliký a pojede s Kolumbusem do Ameriky.* Z Hořicka je jiný recept: *vlez si pod necky, a budeš umět německy.* V rýmech se vybíjejí rozličné posměšky pro jména, jako *Pepíku, dobrá kaše ve mlíku, ještě lepší ve smetaně, ale se ti nedostane; Pepice — vopice; Mařenice — pařenice; Alexandr šel na vandr, koupil si tam cukrkandl; Viktorie blechy bije, pod komínem motovidlem; Karel do pekla zajel, nevěděl kudy, koupil si dudy, nevěděl ještě, koupil si kleště, nevěděl nic, koupil si klíč* atd. Nesčetná jsou přísloví a pořekadla, v nichž se slova rýmují. Uvádíme aspoň tyto ukázky: *žerty trop, a lidi nezlob!; užívej světa, dokud hoví léta!; ne vždycky hody, také někdy vody!; na chytrého mrkni, hloupého trkni; ipse, vtip se, za nos chyť se!; kdo má cvoky, podpírá si boky; mnoho polí, hlava bolí — málo polí, drška bolí; která huba sama ráda, nepotřebuje kamaráda; v Praze se za groš nají, ale jen jestli dají; co člověk utratí, magistrát zaplatí* (jiná obměna: *nás práce neživí, nás živí magistrát za korunu padesát).* Když Slováka trápí škytavka, říká: *kdo ma spomnul, bodaj zgromnul!*

Konečně třeba za slovní hříčky pokládati úmyslné hromadění stejných nebo podobných artikulací. Tím vznikají obtíže pro výslovnost, jež lze překonati jen při pomalém a pozorném mluvení. I tento druh hříček je znám ze všech kulturních jazyků. Hra zubnic je na př. v latinské větě Enniově *o tute, Tite Tati, tibi tanta, tyranne, tulisti* (tyť, Tite Tatie, jsi sobě snesl tak veliké věci, tyrane) nebo ve franc. *car Didon dina, dit-on, du dos d'un dodu dindon* (neboť Didon obědval, říkají, ze hřbetu vykrmeného krocana). Angl. *thirty three thousand thistles thrice thrust trough thy throat* (třiatřicet tisíc bodláků třikrát bodne skrz tvůj krk) nám připomíná naše *tři sta třiatřicet stříbrných stříkaček stříkalo přes tři sta třiatřicet stříbrných střech*. Němci nejčastěji uvádějí věty *der Putbuser Postkutscher putzt den Putbuser Postkutschkasten* (putbuský [Putbus, městečko na Rujaně?] poštovský kočí čistí korbu putbuského poštovního kočáru) a *Fischers Fritz fischt frische Fische* (rybářův Fricek loví čerstvé ryby). Z českých hříček tohoto způsobu jsou nejznámější *já rád játra, ty rád játra, on rád játra; šla Prokopka pro Prokopa, aby šel jíst trochu oukropa* (nebo obměna z Valašska: *šla Prokopka pro Prokopa: Poď, Prokope, dom! Pojedeme do Roketnice pro ty naše podkrovnice); Popokatepetl — pokopal tě Petr* atd. Nebudeme rozmnožovati počet příkladů, protože jich každý čtenář ze své zkušenosti zná dostatek. Účelem těchto řádků jest především, zařaditi známé jevy jazykové do příslušných kategorií a ukázati, že se tu projevují obecné rysy lidské řeči.

Tak bychom mohli ještě dlouho pokračovati, kdybychom chtěli úplně vyčerpat zvolené thema. Denně vznikají kolem nás nové a nové hříčky slovní a sotva kdy bude zachyceno a uchováno toto nepřetržité tvoření. Ale vždy z něho s neklamným zdarem budou těžiti autoři, kteří chtějí své čtenáře potěšiti bystrým vtipem, jako činil Aristofanes i Plautus, Shakespeare i Rabelais atd. až po dnešní Vlasty Buriany. My jsme volili příklady z lidové mluvy, protože humor je převážně lidový projev, jak nedávno pěkně ukázal Karel Čapek (v Přítomnosti V, 1928, str. 4 n.): »U Shakespeara hrobaři špásují daleko spíše než rytíři a králové ... Počínajíc latinskou komedií, je to vždy chudák, kdo vystupuje jako šprýmař. Enšpígl je muž z lidu. Švejk je kmán.«

JEŠTĚ O HRNČÍŘSKÉM NAMŠÍVÁNÍ.

Náhodou skoro týž den — dopisy ze Stráže n. Než. ze dne 21. a z Prahy ze dne 24. března — dostalo se nám k článkům z čís. 1—3 doplňků, jež plně potvrzují náš výklad, že vlastní význam

slovesa *namšíti, namšívati* již dávno upadl v zapomenutí; namšívají-li se podle souhlasných zpráv ze středních a jižních Čech hrnce nejen k dopravě na trh, nýbrž i k vypalování v peci, porozumí každý, že se to děje bez mechu. Zprávu p. Strusky podáváme v celém jejím rozsahu; jistě i naši čtenáři vděčně přijmou jeho zajímavý příspěvek k názvosloví hrnčířskému, v němž si stará slova domácí podávají již ruku se slovy přejatými z názvosloví německého.

*

1. Četl jsem v Naší řeči o slovesu *namšívat, namšít,* také o *namšívání.* Chci se šíře o tom zmíniti. Jak pan ředitel K. Vaněk oznámil do Naší řeči, že v Klikově u Třeboně hrnčíři »namšívají«, je docela správné. Klikovští hrnčíři namšívají, když hotové nádobí na vůz nebo do vagonu na dráze nakládají. Ale hrnčířství na Klikově je, abych tak řekl, omlazené hrnčířství staré; počátek jeho se datuje od r. 1870 a vyrábí se tam tak zvané kamenné nádobí. Znám ten kraj i tamní hrnčířské dílny a byl jsem v některých, jako u Klause ve Staňkově, u Vaňka v Chlumci, u Cepáka v Hamru a u Šaura v Klikově. Staří mistři, hrnčíři, vyráběli však nádobí měkké a »namšívali« je nejenom na vůz, ale také, když do pece nakládali. Nebude snad od místa, zmíním-li se o starých hrnčířích a jejich řemesle a o některých úslovích, jichž užívali a jež nevím, nevymizela-li již mezi hrnčíři docela.

Starý mistr měl *prenhaus,* místnost klenutou, větší černou kuchyni; v rohu stála pec, podobná slaměnému včelímu úlu, jak jsem jej kdes na obrázku viděl. Velkost byla 5—6 stop v průměru a výška také asi taková. Otvory, kudy se nádobí nakládalo do pece, jmenovaly se *šejdla.**) Proti sobě byly dva *nístěje* (díry) k topení. Pec měla čtyři *capouchy (sapouchy):* uprostřed stropu jeden, nad každým nístějem po jednom a vzadu naproti šejdlům poslední. Hrnce k vaření se dělaly špičaté nebo dlouhé, při skládání do pece klápěly se kolem stěny pece a *namšívaly* se, takže všecky větší byly naplněny menšími, tedy *namšity.* Když byla pec plná, *žahalo* se neboli pálilo se *na žah,***) to jest pálilo se slabším žárem. Když počal z capouchů a šejdel hnáti červený plamen, říkalo se, že je *žahnuto,* a přestalo se pálit. Po zchladnutí pece vyndávalo se nádobí, polévalo se *klejtem* (kysličníkem olovna-

*) Jungmann má z Preslovy Technologie slovo *šejdla* ž. r. s významem ‚závorka plechová na díry u peci rudní', Kott 3, 853 týž tvar s význ. ‚cihla k zazdění hrnčířské peci' (»hrnčíř šejdlami ústa peci zandavá n. šejdluje«, od Douchy) a tvar *šejdle* (ž. r.) s význ. ‚otvor hrnčířské peci cihlami zazděný' (od prof. E. Malého v N. Bydžově). Red.

**) »Na *přežah* či na režno« (J. Hudec v Ottově Slovn. n. 11, 783). Red.

tým) a zas se nakládalo do pece; pak se znovu namšívalo a vypalovalo se na čisto. Nádobí bylo vypáleno na čisto, když ze zadního capouchu vyrazil bílý plamen 60 až 80 cm dlouhý a bil do klenutí prenhausu, a tomu se říkalo, že »*ludruje*« (něm. lodern). Také šejdla a capouchy ludrovaly. Bílý, až do modra přecházející plamen značil, že nádobí je dobře vypáleno. Pec chladla rychle a za osm až deset hodin mohla šejdla být oddělána a nádobí vyndáváno.*) Byl-li jarmark, seřadily se větší nádoby kus vedle kusu, naplnily se slamou a menší hrnky se do nich namšívaly. — Kruh hrnčířský je známá věc; že hornímu kolu nebo kolečku říkali mistři *hlava*, dolejšímu *podkruží*, je také známo.

Hrnčíř, když sedl za kruh, měl po pravé straně *kalník* (též u Dobrovského atd.), nádobu s vodou k namáčení rukou při práci. Vedle kalníku stíral s rukou *šlikry* (nebo *šligry*),**) řídkou hlínu, která se při vytáčení nádoby tvořila na rukou. V kalníku měl *pintouch* (*pintoch* Kott 2, 553), kousek plsti, jímž uhlazoval dno nádoby. Dále měl ku práci *pírko*, tříhranné prkénko, nebo *čepel*,***) a *strunu*, tenký mosazný drát se dvěma kolíčky k odkrojení nádoby na kruhu. Hlínu uválel mistr na vále, aby byla všude stejná, nadělal z ní *hrudky*, kousky stejné jeden jako druhý, hrudku položil na kruh, roztočil, »zdržel« ji, aby byla uprostřed, točením vytáhl *kachlici* (kachlice se podobala rouře a měla silnější stěny) a pak se *banilo* (nádoba dostávala vzhled baňatý). Dovedná ruka mistrova vyráběla nejenom špičaté hrnce, ale také krajáče, džbány, mísy, pekáče, vaničky, kastroly, *širůčky*, *vajdlinky*, bábovky, srdcata (nádoby na pečení), *párovky* (spojené nádoby, v nichž se pokrm nosil na pole, rendlíky, *pokrvadla*

---

*) Zapomněl jsem se zmíniti o slovesu *žížniti*. Když hrnčíř pálil již 5 nebo 6 hodin, počal se skulinami ze šejdel i ze všech capouchů ukazovat plamen s kouřem. To říkali hrnčíři, že žížní (šejdla žížnějí; přijď pro mě, až bude žížnit; musím hledět, aby brzy žížnilo; a pod.). Toto slovo se zachovalo u hrnčířství jenom v 3. osobě, jak čís. jed. (ve větě bezpodmětě), tak i mn., a v neurčitém způsobu. Nepamatuji se, že bych byl někdy při čtení na to slovo přišel. (Z listu ze dne 31. bř. Podobně se říká i *žížnivé uhlí, železo* = žhavé. Podle Gebaurovy Hist. ml. 1, 350 vznikla tato slova z *žířnivý* a tedy také *žížniti* matením se slovy *žíznivý, žízniti*, jež se také vyslovují s *ž* a patří ke kořeni *ger-, žer-* v slovech *žeřavý — řeřavý*, doudl. *žirnej* = žhavý, řeřavý. Red.)

**) Kott 2, 294 a 3, 910 zná pro to české hrnčířské jméno *odmytek* a slovo *šligr* vykládá z něm. *Schläder*. Red.

***) Podle výkresu má ‚pírko' kulatý otvor, jímž se patrně prostrčil prst, aby se prkénko pevně mohlo držeti; ‚čepel', prkénko čtvercové, má pro prsty mimo podobný otvor ještě polokruhové zářezy v obou bočních stranách. Slovo *čepel* zná také již Jungmann. Red.

(velké puklice) a menší pukličky.*) Staří mistři užívali pro své výrobky zvláštního pojmenování, od dob dávných až do r. 1880. Tak měli nádoby půlžejdlíky, žejdlíky, holební a mázové (to ovšem nejsou slova z doby příliš staré). Jinak byly hrnky grešlové, dvougrešlové, krejcarové, dvoukrejcarové, grošové, nebo *bradáče* a *dvouucháče*. Tak se prodávalo nádobí, když ještě byly v oběhu grešle a groše. Krejcarový hrnek se prodával v letech sedmdesátých za 12—15 krejcarů.

Dříve, nežli hrnčíři polévali nádobí klejtem, dělali na menších místech nádobí nepolévané (černé), hlavně hrnce, v nichž vesnické panímámy v černých kuchyních na ohništích chutné pokrmy připravovaly. Ale to je jiná kapitola. — Slovo *namšívání, namšívat* je asi tak staré jako hrnčířské řemeslo samo. Můj otec se narodil r. 1816. V r. 1828—32 učil se hrnčířství v Týně nad Vltavou u mistra Rady a už tenkrát, ať nakládali do pece či na vůz, namšívali.

Zachovaly se i tyto »řikánky« z dob, když bylo jenom nádobí hliněné (možná, že se tak i zpívalo):

1. Radujme se vespolek, hrnčířka nám slehla:
   porodila vůz hrnců a pukliček set dva.**)
2. Jen sem selky stupujte, mísy, džbány kupujte,
   na ně poklepejte a nic nehandlujte.

Také nabádávali nedbalé mistry: »Točte vašema kruhy, ať neděláte dluhy!« Který mistr točil pilně kruhem, měl peněz, bankocetlí, a po r. 1811 i šajnů dost. Bývaly rodiny hrnčířské zámožné. Nedbalý mistr, který vysedával u »kmotra za branou« u skleničky ať hořké, ať puškvorcové či jalovcové, ten arci dělal dluhy.

Bohdan Struska.

*

2. Dnes se mi podařilo zjistit slova *namšiti* a *námech* ze Štěchovic u Prahy. Na hrnčířském trhu na Kampě je hrnčíř Rudolf

---

*) *Širůček* je široký hrnec (Kott 3, 878), *vajdlink* (něm. Weidling) hluboká mísa na zadělávání těsta, praní masa a p. *Pokrvadlo,* místo pozdějšího *pokryvadlo,* je tvar zajímavý svým staročeským zněním. P. S. nám jej na náš dotaz výslovně potvrdil, slýchal jej často doma v letech asi 1865—80 od vesnických žen; některé říkaly také *koprvadlo* (tvar zajímavý tím, že dokazuje, jak se tvar původní stával nesrozumitelným a jak se ztrácelo vědomí jeho souvislosti se slovesem *pokrývati).* Ve Stráži toho slova p. S. nikdy neslýchal. Red.

**) Nechali jsme znění ‚řikánky', jak nám je p. S. poslal. Původní znění asi bylo »pukliček se dva« (t. se dva vozy, na dva vozy), jak se podnes říká na Moravě a na Slovensku; ale máme zde zajímavý doklad, jak se v lidovém textu dovede udržeti starý způsob mluvení i do doby, v níž se stal již nesrozumitelným. Není nemožno, že se původně říkávalo i »s vůz hrnců«. Red.

David ze Štěchovic, mladý muž, jenž na můj dotaz, zná-li tato slova, s úsměvem pravil: »Vždyť my je ještě užíváme.«

Sloveso *namšiti* žije ovšem již jen ve smyslu »baliti«. Když pálí hrnce, vezmou jeden větší, postaví do něho třínožku (»kozlík«), na ni dají menší hrnec a tak to vloží do pece. O onen menší hrneček žádají slovy: »Dej mi ještě do *námchu!*«, což značí, aby podal nádobku, která se vejde do větší, tedy vždy něco malého, čím se vyplní nádoba větší. Ferd. Pátek.

Tuto zprávu doplnil p. P. novým listem ze dne 8. dubna, podle něhož stejně »namšívají« i v Rakovníce; místo starého tvaru *námech* však tam říkají v 1. p. podle ostatních pádů *námch.*

P. Fr. Nový, odb. uč. ve Svratce v Č. nám píše 18. dubna, že také ve Svratce, kde r. 1856 bylo 36 hrnčířů (dnes jich tam je jen několik, protože se rozšířilo zboží klempířské), podnes ‚namšívají' do pece i na vůz; také v sousední vsi Svratouchu, kde bývalo několik hrnčířů, je to slovo známo.

NESVÍ.

Stává se někdy, že se v usu spisovném pro některý případ nevyvine určitá praxe, protože se takový případ vyskytuje jen zřídka. Spisovným stává se pak leckdy v takových případech usus obecný. Na takovou zvláštnost bylo poukázáno v tomto časopise 4, 42 při výkladu o shodě při několika podmětech rodu středního. Napsati *Srbsko* a *Řecko zvítězila,* jak by toho žádala shoda gramatická, příčí se našemu citu ne proto, že by se tím porušovala nějaká zásada v jazyce platná (naopak: říkáme-li »*obě království zvítězila*«, měli bychom se cítit p u z e n i k tomu, abychom říkali také bez pozastavení »*království srbské a řecké zvítězila*« a ne »*zvítězily*«), nýbrž váháme se tak vyjádřiti jen proto, že se tento typ vět (o dvou nebo několika podmětech rodu stř. v čísle jedn.) vyskytuje v jazyce velmi zřídka. V usu obecném však tohoto váhání nepocitujeme. A to proto, že v jazyku obecném v takovýchto případech gram. rod podmětu je věc zcela vedlejší, neboť obecný jazyk má v množ. čísle pro všecky tři rody formu jednu a touž: *otec a syn zmizeli, matka a dcera zmizeli* (podle výslovnosti), *kuře i tele zmizeli, Bulharsko i Řecko zvítězili.* V množ. čísle se vědomí rodu ztratilo. Proto se nám vedle předpokládané a teoreticky správné formy *Srbsko* a *Řecko zvítězila,* kterou bychom stěží dostali z pera, jeví forma *S.* a *Ř. zvítězily* jedinou formou přirozenou a i v spis. řeči jediné možnou.

To můžeme pozorovati i v jných případech. Zájmeno *svůj* má v množ. čísle spisovné tvary muž. *svoji* — žen. *své (svoje)* —

stř. *svá (svoje)*. Jazyk obecný má v množ. čísle pro všechny tři rody zase tvar jednotný, t. j. *sví*, na př. *sví* lidi, *sví* věci, *sví* pole. Vedle tvaru *svůj* užívá se také tvaru *nesvůj* s významem adjektivním (ne v své míře): byl všecek *nesvůj*, byla celá *nesvá*. V množ. čísle by měly býti v řeči spisovné tvary: byli celí *nesvoji*, dívky byly celé *nesvé*, děvčata byla *nesvá*. Tvary *nesvá*, snad i *nesvé* bychom možná napsali (protože *nesvá* je tvar běžný i v řeči obecné jako žen. sing. a *nesvé* je jen hlásková spis. obměna ob. tvaru nesví), ale proti tvaru *nesvoji* se vzepře náš jazykový cit tak jako při shodě *Srbsko* a *Řecko zvítězily*. A to z téže příčiny. Je to tvar, který se vyskytne jistě málokdy. Těch rozpaků není zase v jazyce obecném, kde se říká v plur. *nesví*, ať je podmět rodu jakéhokoli. Tím se stává, že se nám forma *nesví* zdá mnohem přirozenější a usuálnější než nezvyklé *nesvoji* a že se tato forma, vlastně vulgární, nespisovná, stává i jediné možnou formou spisovnou: to jsou rozpálení jak žhavé uhlí, neklidní, *nesví* (překlad Carcova Života mistra Villona 64). E.

POSUDKY A ZPRÁVY.

NĚCO O METODĚ FILOLOGICKÉ.

(Poznámky ke knize *Klamnost důkazů podvržení rukopisů Královédvorského a Zelenohorského*. Z Gebauerova Poučení o padělaných Rukopisích z r 1888 dovodil dr. Fr. Mareš, profesor university Karlovy v. v. V Praze 1928. Zemědělské knihkupectví A. Neubert. 124 str., za 18 Kč).

Metoda vědecká (postup, jakým dobýváme pravdy) je v základě ve všech vědách stejná: všude záleží napřed na bezpečném zjištění nějakého fakta, na jeho přesném popisu — a konečně, což je hlavní, na jeho správném výkladu. Výklad začíná obyčejně kontrolou předloženého popisu i fakta, srovnává faktum s fakty příbuznými, vyhledává, nebylo-li již dříve známo, popsáno, vyloženo, a snaží se na konec toto faktum nové zařaditi do soustavy fakt již dříve známých. Na celé té zdlouhavé cestě musí ovšem býti, při sebe menší pochybnosti, zevrubná kontrola; nesmíme věřiti ani sobě a můžeme svůj úkol pokládati teprve tehdy za ukončený, podaří-li se nám všechny pochybnosti vyložiti.

Ale — ačkoli ten postup je v celku stejný — látka sama žádá v podrobnostech všude postupu odchylného. Nejznámější a nejjasnější je ta odchylka v metodě přírodovědecké a historické. Může-li přírodovědec na konec zjistiti faktum kdykoli znova experimen-

tem, je tato zkouška v historii (třebas jazykové) nemožná; nemůžeme experimentovati, co by se bylo stalo, kdyby byl Caesar žil o deset let déle. Proto mnozí pokládají vědy historické (a také ovšem historickou mluvnici) za vědy málo jisté, dávají filologům za vzor logiku a metodu věd přírodních, pokládají dosavadní výtěžky za pochybné a berou si odtud oprávnění kritisovati některé výklady filologů svým způsobem.*)

Nejnověji tímto způsobem proti některým výsledkům filologických rozborů obou Rukopisů vystoupil prof. Mareš dílkem »Vědecké methody realismu« atd., o němž loni zevrubně informoval čtenáře Naší řeči prof. Zubatý (1927, XI, 149—164). Na tuto zprávu odpověděl nyní autor novou obšírnou brožurkou »Klamnost důkazů podvržení rukopisů Královédvorského a Zelenohorského.«**) Profesor Mareš se tam obrací proti prof. Zubatému (a zhusta také proti mně) s některými výklady. Podotýká (na str. 8) výslovně, že se seznámil s dosavadní prací »dostatečně tak, že mohu ukázati, že ji znám lépe nežli mnozí . . .« A ukazuje tam zejména, jak třeba správně usuzovati a jak mylně soudili mnozí filologové odpůrci. Profesor Mareš prokázal tím velikou službu nám všem, neboť je tu mluvčím mnohých, kdo podobně soudí jako on; předpokládejme již napřed, že má ve všech svých theoretických úvahách pravdu — musil tedy dojíti nepochybně k výsledkům správným. Zkontrolujme jen několik jeho hlavních výtěžků, a při tom také uvidíme, čí metoda je přesnější; není možno kontrolovati arci celou jeho knížku, ale zvolíme věci jím za hlavní a základní pokládané.

Při tom bude nám prospěšná jedna vedlejší poznámka: M. cituje Helfertův výrok, že by některá věc »sollte *anständiger Weise* nicht mehr in Zweifel gezogen werden . . . weil die Behauptung des Gegenteils nichts Geringeres in sich schliesst, als eine ganze Reihe von *Männern, deren lebenslanges Wirken immer neue Beweise ihres Verstandes und ihrer Kenntnisse geliefert hat, zu Dummköpfen . . . zu stempeln«;* Helfert tím mínil ovšem Jungmanna, Palackého, Šafaříka, ale ani Dolanský, Gebauer, Goll, Zubatý nemusí v tomto případě býti vyloučeni.

---

*) Drasticky by se typ takových námitek mohl naznačiti asi tím způsobem: máme-li k *můj, tvůj, svůj* . . . 2. pád *mého, tvého* . . ., proč by nemohl býti k *lůj, hnůj* . . . 2. p. *lého* . . . (m. l o j e); je-li v č. za *moja, tvoja* . . . dnes *má, tvá* . . ., proč by nemohlo býti m. *voják, dojačka* . . . také *vák, dáčka* . . . atd.

**) Zkratka Kl. = Klamnost důkazů 1928, Meth. = Vědecké methody 1927.

A. *Berlínská modř.*

Prof. Mareš v obou svých spisech častokrát a velmi zřetelně opakuje, že vystoupil proto, že se přesvědčil o klamnosti dvou hlavních důkazů; odtud že pak vyšel ke kontrole ostatních důvodů. »Já však poznal, že dva z jejich hlavních důkazů, berlínská modř a Hanka fecit, byly *čirou mystifikací* . . .« (Kl. 101 atd. atd.). Profesor Zubatý připustil (NŘ. XI, 152), že tyto důkazy nejsou nepochybné — s jeho míněním souhlasím též já, měl jsem to mínění vždy; jsou to podrobnosti, proti nimž je vždy možná nějaká námitka, je tu potřebí zvláštního a dlouhého zkoumání, je proto lépe, voliti důkazy kratší a jasnější.

Ale všimněme si, jak M. došel k svému poznání. Napřed o *berlínské modři.*

O tom vypráví prof. Mareš takto (Meth. 39, 41; Kl. 32, 33, 14, 15 atd. atd.): »Barvy nalézané v Rukopisech pocházejí z části z *20. let min. stol.* Neboť nám předložil p. bibliothekář zápis vytištěný v časopise z těch let, podle kterého *barvy obnovoval Puchmajer*« (41); »*o berlínské modři* na iniciálce N v RK. předložil nám dr. Řezníček zprávu vytištěnou v časopise z let dvacátých minulého století, který se chová v musejní knihovně, že *Puchmajer občerstvoval barvy na iniciálkách tohoto* Rukopisu« (str. 39). K tomu 1928 (str. 14—15): »Tak snad *omaloval* (Hanka) též iniciálku N berlínskou modří . . .« (M. cituje pak uvedené shora místo a dodává:) »Doplňuji: zápis ten je v časopise Krok z r. 1822 . . . od A. Jungmanna: Pan A. Puchmajer . . . zlomek dotčený . . . dle možnosti sice *omaloval,* avšak docela čísti nemohl.« Tento *román* předkládá M. jako hotová fakta, dokumenty, o nichž nelze disputovati (42, 44).

Profesor Mareš pokládal tedy za možné, že Puchmajer *omaloval* starý rukopis, a *sám* pokládá za možné, že Hanka omaloval staré iniciálky. »Anständigerweise« by neměl takové podezření ani vysloviti. Byl *mystifikován,* a to hrubě; jeho f a k t a jsou pouhá bajka, úmyslná.

Dopustil se tu první základní chyby: *nekontroloval fakt.*

I. Dr. Řezníček mu předložil zprávu (Meth. 39), »že Puchmajer *občerstvoval* barvy na iniciálkách *tohoto Rukopisu* (totiž RK., věta začíná »O berlínské modři v RK. . . .«). Žádné takové zprávy nikdy nebylo, Puchmajer nikdy žádné iniciálky RK. »neobčerstvoval« — je to pouhá *mystifikace.*

II. Prof. Mareš v Kl. 14 nahrazuje tuto Řezníčkovu bajku svým výkladem, že to *N* snad *omaloval* Hanka. Toto *jeho* tvrzení se základá na dvojí neznalosti literatury.

a) Sám několikrát, velmi zřetelně a silně, vytýká odpůrcům, že nevěří přísežné výpovědi Hankově, že RK. je starý a pravý atd. A dodává (Meth. 23): »Soudní akta tohoto processu jsou zachována v pevných rukách.« M. tedy neví, že jsem tato akta Hankova vydal r. 1897 v Osvětě, že se Hanka vůbec k přelíčení nedostavil, že nikdy a nikde *neodpřisáhl,* že rukopis je starý a pravý — ale že zato odpřisáhl (Osvěta 1897, 13) »přetáhl jsem *inkoustem* (po nálezu) tato *vybledlá písmena*« (míní ‚blesk' v Ben. a ‚če řekne' v Jahodách) — nic však o berlínské modři. Ačkoli tedy Hanka jasně a výslovně popřel, že by byl manipuloval jinde, mimo dvě uvedená místa, M. *nevěří* jeho přísaze;

b) Hanka mluvil pravdu; *po nálezu* již nepřemalovával. O tom podává jasné svědectví chemická zkouška V. Šafaříka. Prof. Mareš (Kl. 97) vybízí Českou akademii, aby vydala zápisky Šafaříkovy, týkající se srovnávacích zkoušek na rozličných rukopisech; není mu známo, že tato zpráva *je* vydána 1887 v Musejníku, LXI, 319—327. A tam (na str. 323) praví výslovně Šafařík: »Modř pokládám za starou, poněvadž *nikdež nesahá přes zlato,* zlato pak pokládám za staré, poněvadž ... má onen zvláštní temný lesk, jejž toliko stáří na zlatě způsobuje.« Výrok ten se shoduje s Hankovou přísahou — a M. tedy *nevěří ani chemické zkoušce, ani Hankově přísaze.*

III. Závoj, halící tajemnou zprávu dr. Řezníčka z 20. let minulého století, zvedl M. teprve letos, ukazuje, že míní zprávu A. Jungmanna v Kroku (I, 3, 1822, str. 48): »Pan Ant. Puchmayer.... zlomek dotčený sice *omaloval,* a však docela čísti nemoha, do Prahy odeslal. Bratr můj starší Josef a p. V. Hanka rukopis (t. Zelenohorský) pracně přečtli ...« Na tom slově *‚omaloval',* jež dr. Řezníček volně přeložil »*občerstvoval barvy*«, zakládá se tedy mínění o pozdějším původu berlínské modři.

Prof. Mareš *si nevšiml,* že se zpráva týká RZ., a nikoli RK., nikoli berlínské modři; byl mystifikován;

nevšiml si, že ‚omaloval' zde neznamená ‚pomaloval', nýbrž ‚okreslil', ‚okopíroval'. Lépe a zřetelněji o téže věci podává zprávu *Jos. Jungmann* sám 1832, v Musejníku 243/4: »Puchmayer první rukopis ten *opsal* neb *raději omaloval* a do nové češtiny ačkoli velmi chybně přeloživ Dobrovskému poslal ... Pudila mne žádost viděti *originál* ... mezi tím přinesl p. Hanka *opis Puchmayerův* ke mně« — a ještě zřetelnější jest zpráva Palackého a Šafaříka (Älteste Denkmäler 168), o Puchmajerovi: »Er machte sogleich ein *Facsimile* davon aus freier Hand ...« Jsou to všecko věci vůbec známé; zevrubně na př. je vyložil Brandl v Životě J. Dobrovského atd. atd. Je tu chyba další — M. *fakta chybně vykládá.*

Prof. Mareš, toho všeho neznaje, *uvěřil* takové nehoráznosti, že by se byl Puchmajer odvážil přemalovávati vzácné iniciálky — a pokládal dokonce tuto hrubou mystifikaci za dokument, faktum. Tak ovšem filologové souditi nemohou.

Ale — věří-li prof. Mareš skutečně zkoušce chemické a přísaze Hankově, musí věřiti — v berlínskou modř, *dokazující nepravost*. Neboť *nad* tou berlínskou modří je, podle Šafaříka, *prastaré* zlato: a Hanka *po nálezu* (to mu můžeme zcela jistě věřit) tu modř tam nevpašoval.

B. *Hanka fecit.*

Na týchž místech, kde vykládá o berlínské modři, vykládá prof. Mareš také o známém kryptogramu »Hanka fecit«; v celku totéž, někdy s malými odchylkami stilistickými.

Dr. Řezníček »předložil nejprve ‚Rukopis' . . ., předložil nám též fotogr. reprodukci . . ., kterou jako doklad svého objevu uveřejnil Dolanský . . . Na to předložil . . . ‚Sněmy', jakožto *vlastní originál* RZ., kdežto ‚Rukopis', ze kterého Dolanský vyčetl kryptogram . . ., *jest lithografie* . . . Na originále RZ. není ani potuchy po oněch čarách . . ., jak jsme všichni tři zkoušením lupou a srovnáváním s příslušným místem na lithografii viděli . . .« (Meth. 39).

I. Profesor Mareš *neví*, že Dolanský byl jeden z nejbystřejších našich filologů; že se zabýval po léta v Museu zkoumáním pergamenových zlomků nejstarších, Passionálu musejního, Husovy Orthografie atd. atd. Protože toho všeho *neví, věří*, že by byl Dolanský *nerozeznal* krásné litografie od známého hadrovitého rukopisu RZ. Tomu může *věřit* prof. Mareš, ale neuvěří tomu žádný filolog, který Dolanského znal a který sám s rukopisy pracoval.

II. Profesor Mareš *věří* zprávě Řezníčkově. Ten však o té věci *nevěděl* nic. *Prý* mu to řekl knihovník K. Jaký má *důkaz* prof. Mareš, že to K. řekl Řezníčkovi tak, jak to on píše — a jaký má důkaz, že Dolanský nikdy neviděl tento kryptogram na originále?

III. Dolanský výslovně potvrzuje, že srovnal litografii s *originálem*.*) Prof. Mareš praví (Meth. 44): »Dolanský nepraví, *s kterým originálem* . . . srovnával svůj snímek«. Prof. Mareš tedy *věří*, že Dolanský, znamenitý odborník, nevěděl, co se míní slovem ‚originál' — a ovšem pokračuje, že byl zmýlen tou litografií. — —

*) O tom se mohl přesvědčiti prof. M., kdyby si byl pročetl úvahu Dolanského zevrubně. Ale že ji nečetl, svědčí jeho bajka o Puchmajerovi; u Dolanského by byl našel správný výklad a byl by si svůj omyl ušetřil.

IV. Řekl jsem již nahoře, že souhlasím se Zubatým, že nelze s plnou jistotou v originále na tomto místě čísti ani tak ani onak. Je vždy třeba — a nezamlčel to ani Dolanský — jistého cviku, aby se kryptogram našel. Prof. Mareš si přeje, aby Akademie zkoumala ty koně, bohy a lechy, které v RZ. viděl a omaloval prof. Horák; ale zde si on sám práci nedal.

Od té doby byl RZ. nově fotografován profesorem Vojtěchem; o těch fotografiích profesor Mareš ví (Meth. 50). Tyto fotografie byly uveřejněny v Knihomolu; jasně na nich vyniká kryptogram *‚Hanka'*, třebaže se ostatek nedá snadno čísti. Čtli tak a viděli zřetelně oba knihovníci oddělení rukopisného, může tak čísti i prof. Mareš; může svá neúplná pozorování přezkoumat. Ale profesor Mareš toto *faktum zase nekontroloval;* žádá od Akademie nových zkoušek, ale nových fotografií si sám nevšímá.

Pro čtenáře méně věci znalého třeba tu ještě poznámky. RZ. rychle chátrá a hyne; je velmi snadno možné, že co viděl litograf r. 1840 nebo Dolanský 1899, dnes již v rukopise není; je také možno, že snad Dolanský četl více, nežli vskutku možno dokázati; ale *‚Hanka'* — a na tom záleží — přečte se na nestranné fotografii dnešní zcela dobře. Prof. Mareš byl tedy (zvláště užitím lupy) opět *mystifikován.*

V. Ale (i to má již Dolanský) všimněme si trochu té litografie. Ani prof. Mareš nepopírá, že na ní kryptogram Dolanského čísti možno. Tuto litografii dali přece dělati obhájcové Palacký a Šafařík, byla patrně — jak při takovém vzácném rukopise není jinak možno — pořizována pod přímým dozorem *Hankovým.* Jak bylo možno, aby se tam byl r. 1840 takový kryptogram dostal? Litograf jistě byl nestranný, Palacký a Šafařík úmyslu škoditi přece neměli?

— — Věří-li prof. Mareš důkazům hmotným, musí dnes on věřiti nové fotografii, že RZ. je signován podpisem ‚Hanka' — a musí věřiti, že někdo již r. 1840 do věrného snímku (tak věrného, jak bylo tehdy možno) pod dozorem Hankovým vpašoval ‚Hanka feciť.

*

To je ukázka dvou stěžejních výkladů prof. Mareše. Fakt nekontroloval, literatury neznal, výklady podal nesprávné, *věřil* takovým báchorkám, že Puchmajer omalovával inciálky v RK. nebo že filologu Dolanskému podstrčili novou litografii místo rukopisu z X. století. A při tom *věřil,* že tyto báchorky jsou nezvratné dokumenty, zjištěná fakta; *nevěřil* však ani Hankovi, ani Šafa-

říkovi, ačkoli oba vypovídali pod kontrolou veřejnosti a jejich výpovědi byly vskutku správné. — — —

Jaké *logiky* užívá profesor Mareš proti filologii, o tom poučí (Meth. 20) jeho hypothesa o proužcích RK.

*

»Pamětníci v Král. Dvoře mínili, že ty proužky (RK.) byly ustříhány z rukopisné knížky *k zalepování měchů* u varhan, v kterémž podání je *logika* pochopitelná každému, kdo není předpojat ideou podvrženosti.«

Profesor Mareš by své tvrzení i svou logiku těžko dokazoval; sotva by někdo z knížky tak malé stříhal proužky ještě menší na měchy u varhan. Ale místo toho *románu* máme *příležnou* výpověď soudní, že podlepovali ty měchy pergamenovými velikými listy latinských kancionálů XV—XVI. stol. — a jeden ten list je k aktům přiložen; prof. Mareš jej může kdykoli ohledat (v. mou zprávu v Osvětě 1897, I, str. 18—19); nemá ovšem nejmenší podoby ani souvislosti s RK. Chyba této logiky je tedy prokázána soudně.

*

Nemohli jsme shledati v logice profesora Mareše ani v jeho vědecké metodě vzor pro sebe; snad však nalezneme takový vzor v jeho metodě filologické. I neodborníci nám pomohli kdysi: dr. Pečírka nalezl neznámý rukopis legendy svatokateřinské, možná, že profesor Mareš nalezl doklady v podobných textech neznámých anebo připadl na správnější výklad fakt již známých. Všimněme si tedy jeho největšího a nejsamostatnějšího výkladu.

Profesor Mareš brání (Klamnost 69) chybného tvaru *vstáše* (= vstal) tak, jak ho bránili již mnozí před ním a také někteří nyní s ním. Vytýká Gebaurovi, že si nevšiml v staročeských spisech ze 14. stol. ani jediného odchylného tvaru »*stáše,* který je tam pravidelný«. Cituje *stáše* z Alexandreidy, legendy kateřinské, Života Karlova a dokládá: »Tedy ani Alexandreis, kladená do 13. stol., není dosti stará . . .« a připojuje k tomu vývody málo lichotivé pro *všechny* filology.

Profesor Mareš psal to arci bona fide; ale mohl si přece pomysliti »anständiger Weise«, že asi Gebauer i Zubatý nebo Seykora i Flajšhans, Iliacos intra muros et extra, znali Alexandreidu i legendu kateřinskou a že v ní asi nepřehlédli dokladů tak hojných. Mohl si pomysliti, že tak snadné vítězství přece není, aby stačilo vzíti do ruky kvintánskou čítanku a z ní vybrati několik ‚stáše'.

Je tu viděti, jak málo pečoval o svou informaci.

A. M. mohl snadno věděti, že najde poučení ve veliké a slavné Gebaurově Historické mluvnici, díl III, část 2., 2. vydání 1909. Tam by byl, k svému překvapení, shledal, že ty jeho doklady z Alexandreidy a Kateřiny tam uvedeny j s o u (na str. 292) — a byl by se dověděl, že správnější je tvar *stojieše,* jenž je tam také doložen (na str. 291). Byl by se snad podivil, jak tedy Gebauer mohl tu výtku učinit.

B. Kdyby byl pozorněji četl výtku Gebaurovu a obranu Flajšhansovu, byl by našel rozluštění. Nejde totiž o sloveso *stoju* — *stáše* (a všechny *jeho* doklady patří sem), nýbrž o sloveso *stanu* — *stanieše.* Máme totiž ještě podnes rozdíl v tvarech slovesa *postojím* — *postáti* a *povstanu* — *povstati, dostojím* — *dostál* a *dostanu* — *dostal, obstojím* —*obstáti* a *zůstanu* — *zůstati* atd. K slovesu *stanu* je tvar *stanieše,* jeho doklady nalezne prof. Mareš v téže Mluvnici na str. 253 — a z tvarů odchylných *stáše* jsou uvedeny u Gebaura ty dva, ‚nezóstáše' a ‚když vstáše', jež uvedl Flajšhans z evang. Olomouckého.

A byl by konečně nalezl v loňském Musejníku (1927, 132) v článku Flajšhansově tuto věc zkrátka vyloženu; byl by nalezl, že se ty tvary vyskytují teprve s úpadkem v XV. století. Roku 1896 šlo hlavně o formulaci námitky Gebaurovy, nikoli o její meritum. V pozdějších pracích (v Hist. Mluvn.) je již mínění Gebaurovo formulováno správně.

Co by asi řekl profesor Mareš o tom, kdo by mluvil do některé odborné otázky fysiologické, neznal ani docela známých příruček ani odborné literatury za posledních třicet let — a ani neporozuměl, oč vlastně ve sporné věci jde? — — —

*

Profesor Mareš (Meth. 15/6) uvádí, podle Frinty v Naší řeči, seznam slov, jimiž čeština byla z RKZ. obohacena — prý více než *sto* slov dříve neznámých. V tomto případě operuje profesor Mareš velikým počtem těchto slov a některá, domněle padělaná, hledí ospravedlniti.

Je to vzorný příklad, jak se měřiti, vážiti a počítati *nemá.* Z RKZ. vypočetl jich prof. Mareš sotva *šedesát* (nikoli 100) a mezi nimi některá chybně. Je tu viděti,

a) že profesor Mareš nezná základní práci »Podrobný seznam slov RKho«, vydanou 1897 Akademií, ač ji Frinta cituje a na ní svůj seznam založil. Jinak by byl věděl, že slova *blána, plst, báje* a *žároviště* nejsou vůbec v RKZ., nýbrž v Mater verborum — a toho falsa snad ani prof. Mareš nebrání; ‚*okřídlenec*' je pak

slovo F r i n t o v o, jímž vykládá ‚letadlo' — a prof. Mareš míní, že pochází z Rukopisů! Takto kontroloval prof. Mareš fakta a tak jich napočítal víc než s t o;

b) že si prof. Mareš *nevšiml,* že Frinta v prvním seznamu (polovičce těch 60!) uvádí slova již před RKZ. doložená, mnohá velmi stará, o nichž míní, že jich RK. toliko užil, nikoli že je vytvořil. Když tedy M. potom (na str. 16) brání těchto slov, »která *snad* ode dávna žila v národním jazyku, třebas i *nebyla nalezena* v žádném staročeském spise« (mezi nimi na př. *děva, žežulice),* koná práci naprosto marnou a neví zase, že Gebaurův Slovník již dávno taková slova dobře doložil (*blány, děva* atd.). Že by prof. Mareš měl a mohl znáti příslušné speciální i obecné slovníky staročeské, to by se mělo rozuměti samo sebou.

Jeho výpočet tedy i jeho obrana těchto slov jsou naprosto bez ceny; musil by je nějaký filolog znova a lépe zpracovat a ocenit.

Ale i potom — a zde snad prof. Mareš porozumí lépe nežli jiný laik — by to byl jen pohled makroskopický; jen na první pohled postačí doklady některé a chyby v některých slovech se zdají lehké. Vezmou-li se však tato fakta pod mikroskop, jde-li se věci na kloub, vypadají potom — některá — tato doložená nebo nedoložená slova zcela jinak.

Uondaný se zdálo na př. Gebaurovi ještě pouhým neologismem; je tu odchylka od lexikálního materiálu staročeského, nikoli nemožná, třebas zatím nedoložená. Ale od té doby, co Zubatý v Naší řeči 1920 (IV, 168 nn.) rodinu slov ‚ondati' vzal pod mikroskop a důkladně rozebral (původně ovšem beze všeho úmyslu rukopisného), toto slovo samo stalo se novým *‚dáše'* nebo *‚stáše'*, jenže ještě makavějším — a nové nálezy rozbor Zubatého čím dále tím hojněji potvrzují;

letadlo (= pták) je doloženo v žalt. Klem., nebylo by tedy námitek. Ale rozebéřeme-li zevrubněji formu, vidíme, že vlastně — podle odvozovací přípony *-dlo* — neznamená a nemá znamenati ‚ptáka', nýbrž (jako dnes) přístroj létací a že je to slovo v původním textu českém *nemožné.* V ŽKl. je doloženo třikrát, vždy za lat. »volatile«; je to tedy otrocký latinismus, jako tamže na př. *obnovatedlnicě* za lat. slovo novacula místo českého (a slovanského) *břitva.* Starší a správnější překlad žaltáře má »ptactvo, ptáci« — správně; ‚letadlo' přešlo ze ŽKl. jen do některých opisů (a mamotrektů), později opraveno. Ale odkud by se byl takový hrubý latinismus vzal v národním textu původním? Atd. atd. —

(Zbytek příště.) V. Flajšhans.

DROBNOSTI.

JEHNĚD (F. K.), místy také *jehníd* (m. r.), říká se v některých krajích svazečkům vrbových a jiných proutků, které se světí na Květnou neděli na památku Ježíšova vjezdu do Jerusalema; to se děje u nás odedávna a víme od Štítného, že jako dnes, již za něho někteří ‚zobali' vrbové kočičky. Původem je slovo *jehněd* (a sloven. *jahneda* = bílý topol) příbuzné se slovem *jehně;* zvl. rozkvetlé vrbové jehnědy jemnou svou srstí podobají se jehňátku nebo jinému mladému zvířeti, a proto se jim říká na př. u nás také *kočičky*, na Slovensku *kotiatka, baburence* (= housátka), *bahniatka* (= jehňátka) a j. Příbuzné je také sloveso *bahniti se* (o ovcích); jm. *jehně,* praslov. *agnę, jagnę* je příbuzné s lat. *agnus* (jehně), k němu patří sloven. *jahnit sa,* složené *ob-ahniti se* (jako je *teliti, oteliti se* a p.), a z tohoto (jako by to bylo *o-bahniti se*) nesprávným rozvedením složeniny vzniklo *bahniti se.*

MÍROVÉ NÁMĚSTÍ, NÁRODNÍ OBRANY (K. S., F. M.). Reformová horečka, kterou trpí naše republika od svého narození, jeví se i v přejmenovávání ulic. Protože jsou jména ulic pro snazší orientaci, dávají se jim jména nová a nová, aby se orientace ztížila. Na Vinohradech překřtili hned celou skupinu ulic a udělali z pořádného města na pár let blázinec. Až se lidé naučí v těch Varšavských, Francouzských a p. ulicích chodit, najde se jistě zase nějaký nový reformátor, který vymyslí zase jiné názvy, aby si i on pojistil aspoň na deset let nesmrtelnost. Že nejsou tyto názvy vždycky nejšťastnější ani po jazykové stránce, s tím souhlasíme. Když už náš uliční reformátor, ať to byl, kdo byl, chtěl vytvořiti jméno na způsob pařížské Rue de la Paix, měl znáti aspoň tolik česky, aby to dovedl. Máme ulice, které jsou pojmenovány podle svých rozličných znaků, na př. *Příčná, Sadová, Pobřežní* a p., a jiné ulice, které mají jméno na něčí památku. To jsou ulice *Jungmannova, Palackého* a p. V prvém případě užíváme obyčejných příd. jmen, kde jsou k disposici, v druhém užíváme buď přivlastňovacích jmen přídavných nebo genitivu (kde se přivlastňovací příd. jméno utvořiti nedá), protože jde o ulici jaksi věnovanou jisté osobě. Vinohradské nám., věnované dříve památce Purkyňově, chtěl náš uliční reformátor věnovati památce míru, jako se jinde věnují ulice a p. památce svobody, svornosti atd. Protože od slova *mír,* i když tuto představu zosobňujeme (*Mír*), přivlastň. příd. jméno se netvoří, mělo slouti po česku náměstí *Míru,* jako by stejně asi bylo nazváno náměstí *Svobody,* náměstí *Svornosti* a p. Proto také Francouzi, kteří rozumějí lépe svému jazyku než my, říkají rue *de la* Paix, place *de la* Concorde a p., t. j. užívají tvaru, kterým se vyjadřuje vlastnictví. Užijeme-li k označení ulice nebo náměstí příd. jména, máme na mysli zpravidla nějaký význačný znak. Mírovým nazýváme to, co je opak válečného. *Mírové* náměstí by tedy bylo náměstí, kde vládne mír, což se na vinohradské náměstí toho jména hodí velmi málo vůbec a v posledních dnech

zvlášť. *Mírové* náměstí je tedy jazykový omyl téhož způsobu, jakého by se dopustil ten, kdo by ulici pojmenovanou na památku dosažení svobody (snad i na to dojde) nazval ulicí *Svobodnou* nebo na památku samostatnosti ulicí *Samostatnou*. — Jiná novota v označování ulic provádí se na nových tabulkách orientačních. Kdežto dříve bývaly na nich nápisy ulice *Jungmannova* a p., čte se na nových lakonicky jen *Jungmannova* a p. Je pravda, že se tak v obyčejném hovoru říká nebo i psává (na př. na adresách), protože je to kratší; ale na nárožních tabulkách jde jaksi o pojmenování úřední, oficiální, a v takových případech bývá zvykem uváděti jméno celé. V přátelském hovoru se také říkává na př. vrchnímu radovi jen pane *rado* (nebo žertovně i pane *vrchní*), ale oficiálně se tak nikdo netituluje. Ale nejde jen o to. Nová praxe ve zkracování jmen ulic tímto způsobem zachází trochu příliš daleko. Na budově MNO. v Bubenči je připevněna tabulka s nápisem: *Národní Obrany* (m. Ulice N. O.). To je ovšem čirý nesmysl, neboť takto se vůbec nemluví ani v nejrychlejší a nejnedbalejší řeči. Takové nápisy mohou vésti jen k tomu, že se tam začne říkati *v Národních obranách* (jako na Příkopech) — ledaže by nějaký příští oprávce uličních názvů udělal z toho jméno (ulice) *Národně obranná*.

TRUHLÁŘ (G. S.). Přípona *-ář* bývá někdy krátká, na př. *knihař, hrobař, zvonař,* jindy dlouhá, na př. *rybář, truhlář, mydlář* a p. Přípona *-ář* vznikla z německé (starší) přípony *-âri* (lat. *-ârius*) — naše *farář* je z německého *pfarrâri* (nové něm. Pfarrer) — a normální tvar přípony by tedy měl býti dlouhý; tomu nasvědčuje také tvar *-íř*, který vznikl z *-ář* přehláskou po měkkých souhláskách, na př. *mečíř, nožíř, zbrojíř* a p. Jak vznikl vedle tvaru *-ář* tvar krátký *-ař*, není možno říci s jistotou. Zkrácení mohlo vzniknouti cestou domácí, byla-li první slabika dlouhá; jsou na př. slova *lékař, drátař, máslař* a p. Od těch se mohla koncovka *-ař* dostávati k slovům jiným, nově tvořeným, i když první slabika nebyla dlouhá, na př. *hrobař, sochař* a p., a naopak se zase od slov s příponou *-ář* mohla šířiti tato přípona i k těm slovům, kde bychom vlivem první slabiky mohli očekávat krácení, na př. *dýmkář, cívkář* a p. Je však snad možný i jiný výklad různé kvantity v příponě *-ař (-ář)*, totiž že tu jde o reflex dvou různých přípon německých, vlastně dvou různých tvarů téže přípony *-âri*. Vedle přípony *-ář (-ař)* se vyskytuje v češtině totiž také ještě přípona *-ar*, odpovídající rovněž dnešnímu německému *-er;* je v četných jménech vlastních, jako *Toufar* (Taufer, t. j. Johannes T.), *Fejfar* (Pfeiffer), *Šnejdar, -árek* (Schneider), a také v některých jménech obecných, jako *krejcar* (Kreuzer), *rejtar* (Reiter), *špejchar* (Speicher), *tolar* a j. O původu této přípony vyslovil Gebauer (Hist. ml. I, 150) domněnku, že je to německá přípona *-er*, jejíž *e* bylo vlivem slov na *-ář* změněno v *-a*. Ale výklad ten je málo pravděpodobný, protože se přípona *-ar* vyskytuje i v slovech, kde na vliv jmen jako *hrobař, zvonař* a p. není možno pomýšleti (*Policar* = Poličský, *Tejnar* = Tejnský, *krejcar, tolar* atd.). Kromě toho máme bezpečná svědectví, že se přípona *-ar* vyskytuje ve 14. stol. ve jménech

zcela jistě n ě m e c k ý c h. Tak v listinách budějovických se jmenuje jeden ručitel Petrus *Zaborzar* sive *Záborský*, t. j. ze Záboří, česky *Záborský*, německy *Zabořar*, t. j. Zabořer; oba sufixy se střídají i ve jménech apelativních, na př. vedle tvaru *kürschner* (Fixl Khiersner) vyskytují se i tvary *rimar* (Mixl rimar = Reimer), *czeinar* (= cínař), vedle *Kromer* (Kramer), *eisner* a p. také *schuslar* (Schüssler) atd. Není tedy česká přípona *-ar* (v *Toufar, rejtar*) českou obměnou německé přípony *-er*, nýbrž je to reflex německé přípony *-ar*, která je patrně pouhou dialektickou obměnou přípony *-er;* jméno *Šnajdr* se tedy zakládá na něm. výslovnosti *Schneider*, jméno *Šnejdar* na něm. výslovnosti *Schneidar*. Pak by ovšem české sufixy *-ář*, *-ař* byly dvojího původu; dlouhé *-ař* (starší) by odpovídalo německému (starohornoněm.) *-âri*, krátké *-ař* (mladší) německému pozdějšímu a nářečnímu *-ar*, jehož koncové *r* se mohlo změniti v *ř* buď přímo (jako ještě v slovech *koštéř, haltéř* = haltýř, *prubíř*, v nichž je obměna současné přípony *er*), nebo vlivem slov na *-ář*. Není-li české *-ař* přímo přetvořeno z něm. *-ar*, mohla aspoň kvantita počeštěných slov jako *Toufar, rejtar* a j. působiti na krácení přípony *-ář* v slovech, která mají *-ař* krátké. Že slova s *-ar* a slova s *-ář* na sebe skutečně působila, je vidět z toho, že se vedle tvarů jako *kyrysar* a p. objevují také tvary *kyrysař* a p. Tím by byl arci vysvětlen jen původ přípony *-ař* vedle dlouhého *-ář;* rozvržení obou přípon po jednotlivých slovech zůstávalo by věcí náhody. Jedinou tendencí, kterou u slov na *-ář*, *-ař* po stránce kvantity možno pozorovati, je snaha, aby nebyly obě slabiky dlouhé; nasvědčují tomu slova jako *mlynář* (vedle slova *mlýn*), *mydlář* (vedle *mýdlo*) a zase *lékař (lék), houbař, knihař* (v nč. pravopisu ovšem *knihař*), *lyžař* (ve výsl. *lýžař*) a p. V slovenštině je tato přípona zpravidla dlouhá; říká se nejen *rybár* jako v češtině, nýbrž také *včelár, knihár, tesár, uhliar* i *sviečkár*.

OPRAVY.

V článku »Vzor« na str. 64, řádek 15 třeba čísti místo Věstník Matice opavské »Časopis Matice moravské«. Jde o citát z článku V. Plotěného »Místopisné črty z okolí Frenštátu pod Radhoštěm«, v němž se jedná také o výměře majetku kunčických huťařů ve fasi z r. 1749. Slova *skutečného zoru 12 měřic* jsou tam postavena proti slovům *pustých a úhorem ležících pozemků 40 měřic*. Termín *zor* je tu patrně z mluvy autora článku, rodáka slezského. — Nesprávný výklad slova *zor* ze ‚žor' ‚žďár' převzal Kott (Přísp., I., 516) doslovně od R. Parmy z »Věstníku Matice opavské« 1894, str. 20. F. O.

V pozn. **) na str. 99 v 2. ř. místo *ušumít* čti *ošumít*.

Odpovědný redaktor: Václav Ertl.

Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze-I., Bílkova ul. 17.